

A romániai magyar tankönyvkiadás helyzete történeti megközelítésben

A romániai magyar tankönyvkiadás lehetőségei, problémái az oktatásról szóló közbeszéd toptémái voltak az elmúlt néhány évben. Mindez nem meglepő, hiszen az elmúlt évtizedekben elképesztő gyakorisággal változott a tankönyvkiadást szabályozó törvénykezés. Mára odáig csúcsonyult a helyzet, hogy három egymást követő tanév tankönyvei három teljesen eltérő szabályozás alapján készültek, hiszen a gyakran váltakozó tanügyminiszterek kezdeményezésére évről évre új rendeletek, törvények, módszertanok születtek a tankönyvkiadás szabályozására. Jelen rövid szöveg az utóbbi években zajló jelenségeket tágabb történeti kontextusba helyezve igyekszik megmutatni és megérteni. A második világháború lezárásától az ezredfordulóig terjedő időszakról részletes összefoglalót készített Székely Győző szerkesztő (2001), az ő adatait használom összefoglalóban a történeti háttér felvázolásához, melyből kiderül, hogy a tankönyvkiadás terén sincs új a nap alatt.

Tankönyvkiadás mint állami monopólium

A második világháború után a romániai oktatásnak fel kellett készülnie a szocialista nevelés bevezetésére, a kisebbségek számára is. 1948-ban létrejött az Állami Kiadó, ebből kiválva 1951-ben az Állami Didaktikai és Pedagógiai Kiadó, mely kizárólagossággal rendelkezett a tankönyvkiadás terén. A tankönyvek az oktatási minisztérium által elfogadott tantervnek megfelelően készültek, ingyenesen jutottak el a diákokhoz, miközben az állam tulajdonát képezték. Egészen 1995-ig egy-tankönyves rendszer működött, a kimeneti követelmények a tankönyvi tartalmakat szinte betű szerint kérték számon. A kisebbségek a román nyelvű tankönyv lefordított változatát használhatták (természetesen az anyanyelvi tankönyv kivételével), mely a fordítás hitelességét bizonyító referátum alapján jelent meg. A legtöbb használható tankönyvnek létezett magyar nyelvű fordítása, kivételt képezett ez alól számos, a szakoktatásban használatos tankönyv.

Kisebbségi szerkesztőségek

Az Állami Didaktikai és Pedagógiai Kiadónak szerkesztőségei Kolozsváron, Temesváron (német és szerb), Nagyváradon és Nagyszebenben működtek. A kolozsvári fiókintézetben 7 szerkesztő és 4 korrektor dolgozott, de rajtuk kívül Bukarestben, Nagyváradon, illetve Marosvásárhelyen is dolgoztak magyar nemzetiségű munkatársak. Székely Győző (2001, 30.) a 60-as, 70-es éveket nevezi a romániai kisebbségi tankönyvkiadás

fénykorának, viszont 1987-ben a magyar és német szerkesztőséget bezárták. 1990-ben ezek újraindultak, viszont semmilyen autonómiával nem rendelkeztek a kiadón belül, míg végül elsorvasztották (csak 4 szerkesztő és 2 korrektor maradt), és 1999 októberében végleg megszüntették őket.

Oktatási reformok bővületében

1993-tól nemzetközi támogatással elindult a román oktatás korszerűsítésének megtervezése. A közoktatási reformtervezet kiterjedt az értékelési és vizsgáztatási rendszer fejlesztésére, a szabadpiaci rendszerben kiadott, új tanterveknek megfelelő tankönyvek készítésére, alternatív tankönyvek bevezetésére. 1998-ban az új miniszter rendeletek sorozatával gyorsította fel a reform bevezetését, amit 2001 tavaszán az új kormány megkérdőjelezett, és visszarendeződés volt megfigyelhető. Az átmeneti évek alatt egyszerre akár háromféle tankönyves szerkezet is érvényben volt, félmegoldások, bizonytalanság jellemezték ezt az időszakot.

Szabadpiac, alternatív tankönyvek

A reformok meghozták a tankönyvpályázatok és tankönyvválasztás lehetőségét. Az első választható reformtankönyvek az 1995/96-os tanévben jelentek meg, természetesen a román nyelvű oktatás számára. A minisztérium által kiírt tankönyvpályázatra bejegyzett kiadók jelentkeztek, és a benyújtott tervezetek közül egy (titkos) öttagú bizottság választott ki 3 könyvet. A könyveket kisebb példányszámban nyomtatták, kiállították a megyei tanfelügyelőségeken, pedagógusházakban és nagyobb iskolákban, a tanárok ezeket megtekintve választhattak a következő tanévre. A nagy példányszámú nyomtatás előtt volt lehetőség a hibák kijavítására.

Kisebbségek hátrányban

A kiállításokon kezdetben csak román nyelvű tankönyvek voltak megtekinthetőek, a magyar pedagógusok rendszerint nem is vettek részt ezeken. Egy minisztériumi egyezség értelmében, a magyar kisebbség számára két alternatív tankönyv került lefordításra és kiadásra. Amíg az állami kiadónak volt magyar szerkesztősége, ott készültek el a fordítások vagy valamely régi tankönyv újryomása a magyar tannyelvű oktatás számára, egy év késéssel a románhoz képest. A szerkesztőség megszűnésével jelentős hiányok halmozódtak fel magyar nyelvű tankönyvek terén, ám eközben létrejöttek olyan magánkiadók is, amelyek a magyar tannyelvű oktatás igényeit szolgálták ki pályázataikkal. A magánkiadós rendszerben azonban a tankönyvek szakmai-nyelvi minősége sem biztosított központilag.

Az első választható reformtankönyvek az 1995/96-os tanévben jelentek meg, természetesen a román nyelvű oktatás számára.

A helyzet évfolyamonként
 átlagosan több mint
 10 000 magyarul tanuló
 gyereket érintett.

1999-től lehetővé vált magyar nyelven megírt tankönyvek kiadása is, mivel a középiskolásoknak nem biztosította már az állam az ingyenes tankönyveket, így a piac is ideiglenesen szabadabbá vált.

Digitális tankönyv és hozadékai

A 2013-ban elindult tantervreform következtében szükségessé vált évről évre egy újabb évfolyam kompetenciaalapú tankönyveire pályázatot kiírni az első osztállyal kezdődően. Ezek a pályázati kiírások

már tartalmazták a digitális tankönyv elkészítésének követelményét is. A digitális tankönyv tulajdonképpen a tankönyv elektronikus hordozón tárolt változatának interaktív feladatokkal, képekkel és videókkal ellátott változata.

A kiadók kész tankönyvekkel pályázhattak a minisztérium által meghirdetett közbeszerzési eljáráson. Egy tantárgyból több tankönyv is nyerhetett, az iskolák választhattak az alternatív tankönyvek közül (a magyar oktatás kettő közül választhatott). Fontos megjegyezni, hogy ebben az időszakban a pedagógusok nem ismerhették egy évvel korábban a tankönyveket, és javításra sem volt lehetőség a rendelt példányszámok kinyomtatása előtt, illetve a pályázatok elkészítésére szabott határidő is irreálisan rövid, 100 nap volt. Bár a digitális változathoz mindenki könnyűszerrel hozzáférhetett a manuale.edu.ro honlapon, azokat jó esetben csak a nyári vakációban tették közzé és választhatóvá, így a pedagógusnak kevés ideje maradt az új szemléletű tankönyvek tanulmányozására, a szeptemberben kezdődő tanév tevékenységeinek megtervezésére.

A piaci rendszer kisebbségi tankönyvek kiadása szempontjából előnytelen volt: a kis példányszámú tankönyvek megjelentetése a kiadóknak nem érte meg, az önköltséget a kötelező digitalizálás is növelte. Így történhetett meg, hogy a 2013-ban elindult tantervreform után sorra évfolyamok maradtak használható tankönyvek nélkül. A 2017/18-as tanévet a magyar harmadikosok tankönyv nélkül, a negyedikesek egyetlen tankönyvvel kezdték meg, az ötödikéseknek legfeljebb három tankönyv lehetett a táskájukban. A helyzet évfolyamonként átlagosan több mint 10 000 magyarul tanuló gyereket érintett.

A románul tanuló ötödikesek sem kezdtek jobban, a közbeszerzést követő óvások miatt késlekedtek a tankönyveik, és nyolc hétig összefoglaló útmutatókból tanulhattak. Ezeket az útmutatókat a magyar diákok számára is kinyomtatatta a minisztérium román nyelven, fordításukról a kisebbségi oktatás számára nem gondoskodott, a szabadpiaci rendszerben a később megjelent tankönyvekéről sem. A helyzetet súlyosbította, hogy a korábban a tankönyvek kiegészítésére, pótlására használt segédanyagok sem lettek egy miniszteri rendelet értelmében használhatóak engedély nélkül.

Vissza a központi tankönyvkiadóhoz

A 2017–18-as tanévben, többek között a fent bemutatott nehézkes bürokratikus helyzetre hivatkozva, Liviu Marian Pop tanügyminiszter kezdeményezte egy Tankönyvtörvény (*Legea Manualului*) megalkotását, mely szabályozza a tankönyvkiadást, és amely

szerint az Oktatási Minisztériumnak alárendelt Didaktikai és Pedagógiai Kiadó (EDP) rendelkezik kizárólagos jogkörrel a romániai tankönyvek kiadásában. Tehát ahogyan a 90-es évekig az működött, csak kisebbségi szerkesztőségek nélkül. A törvény tervezetét 2017 szeptemberében közvitára bocsátották, novemberben a miniszter kihirdette a véglegesnek szánt változatot. Ez alapján decemberben kiírásra került a tankönyvpályázat szerzők/szerzőcsoportok számára márciusi határidővel. A tankönyvpályázatok elbírálását a korábbi évekhez hasonlóan az Országos Értékelési és Vizsgaközpont által bejelentkezés alapján összeállított bizottságok végezték. Bár időközben a tankönyvtörvényt az alkotmánybíróság alkotmányellenesnek nyilvánította, az EDP adta ki a 2018/19-es tanévben használatba kerülő tankönyveket, zömmel a hatodik osztály számára. A kiadó mennyiségileg igencsak termékeny volt, a kisebbségi tankönyvek tekintetében különösen, a minőségért viszont nem vállalt felelősséget, és ezért a szakma és a sajtó is elmarasztalta.

Vissza a szabadpiachoz

Jelenleg a romániai tankönyvkiadást a 2019. 01. 28./3.103-as miniszteri rendelet szabályozza Ecaterina Andronescu akkori tanügyminiszter kezdeményezésére. Ebben a keretben készültek el a 2019/20-as tanév új tankönyvei. Ez az új szabályozás tulajdonképpen a 2013–17 között érvényben lévő helyzet visszaállítását jelentette, a pályázat elkészítésére szánt időt a korábbinál is rövidebbre, a módszertanban 75, a tényleges kiírásban 30 napra szabva. A szabályozás kisebbségi nézőpontból beváltotta a hozzá fűzött „reményeket”, magánkiadók alig nyújtottak be kisebbségi nyelvű pályázatot az üzleti terhek és a rövid határidő okán, így ismét hiánnyal, illetve egy-tankönyves szerkezettel számolhatunk (a hetedik osztályban).

Összefoglalva elmondhatjuk, hogy az ezredforduló után több próbálkozás is történt Romániában a tankönyvkiadás módszertanának megreformálására, ám ezek nem számoltak a kisebbségi oktatás tankönyvigényével mint külön rendszerrel, így a központi kiadó kisebbségi szerkesztőség, anyanyelvű szakmai háttér nélkül, a szabadpiac anyagi kompenzáció nélkül nem lehetett hatékony. Így tulajdonképpen a felhalmozódott hiányok és a rossz minőségű tankönyvek a rendszerbe eleve kódolt következmények. A folyton változó keretek nem kedveznek sem egy stabil szerzői kör, gyakorlott szakembertársaság, sem egy korszerű és következetes pedagógusi gyakorlat kialakulásának, a kompetenciaalapú oktatás kiteljesedésének.

Tekintettel arra, hogy az elmúlt időszakban ismét kormányváltás történt, és a korábbi évek tapasztalatából kiindulva küszöbön áll a következő tanév tankönyveinek pályázati kiírása, a következő hónapokban minden bizonnyal újabb reformmal kell majd számolnunk a tankönyvkiadás terén.

Irodalom

Székely Győző (2001): Az erdélyi helyzet. In: Székely Győző (szerk.): *A tankönyvkiadás sajátos kérdései kisebbségi helyzetben*. Erdélyi Tankönyvtanács, Kolozsvár, 20–58.